

АКСІОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПРАВОВОЇ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У ДЕРЖАВНИХ ВИМОГАХ ДО РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Рябовол Л. Т.

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

У статті описано структуру аксіологічного компоненту правової предметної компетентності як сукупності правових ціннісних орієнтацій, ціннісно-емоційного ставлення до державно-правових явищ та відповідної мотивації правомірної поведінки. Сутність цього компонента розкрито як усвідомлення ціннісного значення права і держави та вміння формулювати і висловлювати особисте емоційно-ціннісне ставлення до певних державно-правових подій, явищ, процесів на основі сформованих ціннісних орієнтацій. у результаті аналізу навчальної програми «Основи правознавства» (9 клас) констатовано, що формування і розвиток цього компонента правової передбачається у рамках кожного розділу програми й забезпечується змістом кожної теми, що відображається у відповідних державних вимогах до результатів навчання учнів.

Ключові слова: ціннісно-мотиваційний компонент, ціннісні орієнтації, емоційно-ціннісне ставлення до державно-правих явищ, державні вимоги до результатів навчання.

The article describes the structure of the axiological component of legal subject competence as a set of legal value orientations, value-emotional attitude to state-legal phenomena and the corresponding motivation of lawful behavior. The essence of this component is revealed as an awareness of the value value of law and the state and the ability to formulate and express a personal emotional and value attitude to certain state-legal events, phenomena, and processes based on formed value orientations. As a result of the analysis of the study program «Basic of Law» (9 class), it was established that the formation and development of this legal component is foreseen within each section of the program and is ensured by the content of each topic, which is reflected in the relevant state requirements for student learning outcomes.

Keywords: value-motivational component; value orientations; emotional and value attitude to state-right phenomena; state requirements for learning outcomes.

Сучасна освіта ґрунтується на компетентнісному підході, тобто орієнтована на формування й розвиток компетентностей. Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту», «компетентність — динаміч-

на комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [3].

У цій статті ми зосередимо свою увагу на правову предметну компетентність як результат навчання предмету «Основ правознавства» у 9 класі ЗЗСО. у наших попередніх працях правову предметну компетентність ми визначили як результат навчання правознавства, сформований в діяльнісній формі, як інтегровану здатність особистості учня цілісно реалізувати на практиці в конкретних моделях поведінки у правовому контексті правові знання, загально-навчальні та спеціально-предметні вміння й навички, способи діяльності, досвід правомірної поведінки, правові ціннісні орієнтації (цінності і ставлення) [5, с. 34].

За визначенням Т. Ремех, правова предметна компетентність — «це здатність учня здійснювати практичну діяльність, ґрунтовану на знаннях поняттєвої системи права, наявності відповідного мислення, поведінкових моделей, узгоджених із нормами права, а також умінь, навичок і ставлень, що уможливають ефективну практичну реалізацію набутих правових знань, умінь і навичок, прояв сформованих цінностей і ставлень, вияв особистісних смислів, оперативне й результативне розв'язання навчальних і життєвих ситуацій та проблем, пов'язаних із правом» [4, с. 13].

Правова предметна компетентність є системним поняттям з достатньо складною структурою, яка охоплює взаємопов'язані та взаємообумовлені когнітивний, діяльнісний (діяльнісно-процесуальний) та аксіологічний (ціннісно-мотиваційний) компоненти.

Наявність ціннісно-мотиваційного компонента зумовлена тим, що як здатність діяти компетентність реалізується особою лише у зв'язку з тими або іншими її цінностями. Як обґрунтовано вважає О. Пишко, саме в основній школі у підлітка формується система цінностей і установок, шанобливе ставлення до закону, прав і свобод людини, розуміння відповідальності, засвоюються відповідні поведінкові моделі, необхідні для життя в суспільстві. Згадана вчена констатує, що здатність повністю усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними властива людині вже у 14 років, відтак, вже у цьому віці людина спроможна правильно розуміти об'єктивний зміст власної поведінки, мету своїх дій, передбачати їх прями й побічні результати, оцінювати свою поведінку відповідно до чинних правових норм й усталених правил моралі [2, с. 45].

Т. Ремех вказує, що аксіологічний складник правової предметної компетентності проявляється в ступені схвалення або неприйняття учнем

правових норм, визначення суб'єктивної значущості права та справедливості, реалізованій в тій чи іншій події правового змісту. Вчена продовжує, що, пізнаючи правові явища, учень співвідносить їх із власним досвідом, потребами, інтересами, що, своєю чергою, викликає у нього переживання, які проявляються через емоційно-ціннісне ставлення до правової реальності та практичної діяльності у сфері права, формує особистісні смисли [4, с. 12].

Елементами ціннісно-мотиваційного компонента є:

- правові ціннісні орієнтації, сформовані на основі гуманістичної системи цінностей;
- ціннісно-емоційне ставлення до державно-правових явищ;
- мотивація правомірної поведінки.

Сутністю цього компонента є сформованість в учнів усвідомлення ціннісного значення держави і права та вміння формулювати і висловлювати особисте емоційно-ціннісне ставлення до певних державно-правових подій, явищ, процесів на основі сформованих ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації та ставлення до держави і права, сформовані на основі загальнолюдських, національних, моральних, громадянських, правових цінностей, та відповідна мотивація правової поведінки, як елементи аксіологічного компонента, дозволяють особистості оцінювати та з цих позицій розв'язувати проблеми у правовому полі.

У наших попередніх працях — [5, с. 31–32], ми провели аналіз деяких наукових позицій щодо обґрунтування важливості цього компонента. Так, як зазначав В. Сухомлинський, у процесі навчання молодій людині необхідно транслювати провідні суспільні цінності, допомагати опанувати їх, відпрацьовувати особисте ставлення до того, про що вона дізнається, вчити людину правильно жити, вчиняти, ставитися до людей і самого себе. Цінності як перевага певних смислів і побудованих на цій основі способів поведінки, передусім правові, є підґрунтям вироблення суб'єктивних ціннісних ставлень до різних аспектів життя та діяльності, що регулюються правом. у процесі їх інтеріоризації особистістю, коли зовнішнє (об'єктивне) стає внутрішнім (суб'єктивним) досягненням, у неї виробляються ціннісні орієнтації, що включають ціннісну установку (правило поведінки) та оцінку (ціннісно-оцінне судження) певних предметів чи явищ як корисних чи шкідливих.

Ціннісні орієнтації: забезпечують вибіркову, відносно стійку спрямованість інтересів, мотивів, цілей, переконань, вчинків і поведінки особи; закладаються у свідомість і, таким чином, сприяють формуванню правової свідомості і правової культури, відображаються в правовій поведінці, значимій для особи та соціуму (О. Матвієнко); детермінують мораль-

но-правову спрямованість особистості, — так гуманістична система цінностей спонукає людину застосовувати набуті знання, вміння і навички для покращення власного життя, розвитку громадянського суспільства, зміцнення держави (Г. Фрейман).

Особливе місце наразі посідає ціннісне ставлення до держави не як до джерела благодаті чи, навпаки, загрози автономії особистості, а як до інституції, скерованої систематично й кваліфіковано управляти соціальними справами (О. Жадько). Саме таке ставлення до держави, усталене в країнах євроспільноти, сприяє засвоєнню учнями визнаних цінностей «відповідального й активного громадянства», серед яких: демократія, права людини, рівність, активна участь, партнерство, свобода, відповідальність, справедливість, соціальна злагода, солідарність, толерантність, плюралізм (Н. Лавриченко).

Ми також вже зазначали, що в основі формування ціннісних орієнтацій особистості є не механічне перенесення цінностей, визнаних у суспільстві, в свідомість особи та автоматичне перетворення їх у регулятор поведінки. Тільки правильна постановка викладання навчального предмета може підготувати свідомість учнів до переведення знань на рівень особистих переконань, сприяти імплементації навчального матеріалу в систему їхніх ціннісно-правових орієнтацій, формуванню навичок допустимих форм і методів поведінки (Н. Ткачова). На практиці цей процес є складним і багатоаспектним, його результати можна передбачити тільки з певною часткою ймовірності. Більше того, у реальному житті вчинки людини зумовлюються не тільки її ціннісними пріоритетами, а й комплексом чинників.

Компетентність як здатність комплексно застосовувати у навчальній та позанавчальній діяльності знання, уміння, навички, способи мислення та погляди на основі певних цінностей, конкретизується через результати навчання, що у п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту» власне й визначені як «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [3].

Державні вимоги до результатів навчання учнів / учениць — складова частина змісту навчальної програми «Основи правознавства» (9 клас). Її аналіз дозволив виявити, що формування і розвиток аксіологічного компонента правової предметної компетентності передбачається у рамках кожного розділу програми й забезпечується змістом практично кожної теми. Так, у рамках «Вступу до «Основ правознавства»

учні / учениці: «наводять приклади реалізації поваги до людської гідності в різних сферах життя; характеризують статус людини як найвищої соціальної цінності; висловлюють судження про справедливість як джерело права». За результатами вивчення Розділу 1 «Основи теорії права і держави» учні мають: «висловлювати судження щодо ролі соціальних норм, соціального призначення держави і права; оцінювати значення права як універсального регулятора суспільних відносин». За результатами вивчення Розділу 2 «Реалізація права»: «висловлювати судження щодо ролі правовідносин у житті людини і суспільства; оцінювати власну поведінку й поведінку інших осіб щодо її правомірності»; Розділу 3 «Взаємозв'язок людини і держави» — «оцінювати значення Конституції України, форми участі громадян у житті держави та територіальної громади, зобов'язання держави у сфері прав людини»; Розділу 4 «Неповнолітні як суб'єкти цивільних, сімейних, трудових, адміністративних і кримінальних правовідносин» — «висловлювати судження щодо взаємних прав і обов'язків батьків та дітей, охорони праці неповнолітніх, особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх; оцінювати права й обов'язки неповнолітніх як користувачів мережі Інтернет»; Розділу 5 «Правнича професія» — «оцінювати основне призначення правника у сучасному демократичному суспільстві — захист прав та законних інтересів людини, життєві ситуації, в яких потрібна допомога правника» [1].

Отже, аксіологічний (ціннісно-мотиваційний) компонент охоплює: правові ціннісні орієнтації, сформовані на основі гуманістичної системи цінностей; ціннісно-емоційне ставлення до державно-правових явищ; мотивацію правомірної поведінки. Його сутність — усвідомлення ціннісного значення права і держави та вміння формулювати і висловлювати особисте емоційно-ціннісне ставлення до певних державно-правових подій, явищ, процесів на основі сформованих ціннісних орієнтацій. у результаті аналізу навчальної програми «Основи правознавства» (9 клас) можемо констатувати, що формування і розвиток аксіологічного компонента правової предметної компетентності передбачається у рамках кожного розділу програми й забезпечується змістом практично кожної теми, що відображається у відповідних державних вимогах до результатів навчання учнів / учениць.

Список використаних джерел

1. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ МОНУ від 03.08.2022 № 698). URL: <http://surl.li/ctvcd> (дата звернення: 8.10.2023).

Розділ V. Практика духовно-інтелектуального виховання і навчання

2. Пишко О. Л. Компетентнісно орієнтована методика навчання правознавства учнів 9 класів : дис. ... канд. пед. наук. К., 2015. 251 с.
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 8.10.2023).
4. Ремех Т. О. Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства : метод. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
5. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : дис. ... доктора пед. наук. Київ, 2015. 600 с.